

**Daugiau
meilės**

Laisvų nuo neapykantos
bendruomenių kūrimas
Lietuvoje

NEAPYKANTOS KALBA LIETUVOJE

SITUACIJOS IR ATSIŠAKYMŲ PRADĖTI
IKITEISMINIUS TYRIMUS APŽVALGA

2023
Vilnius

Parengė: Monika Guliakaitė-Danisevičienė, Europos žmogaus teisių fondo ekspertė.

Redakcinė kolegija: Jūratė Juškaitė ir Paulina Drėgvaitė (Lietuvos žmogaus teisių centras).

Šis leidinys parengtas įgyvendinant Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programos lėšomis iš dalies finansuojamą projektą „Be Hate-Free: Building Hate-Free Communities in Lithuania — Be Hate-Free“, sutarties Nr. 963662 (Kvietimo Nr.) REC-AG-2020 / REC-RRAC-RACI-AG-2020).

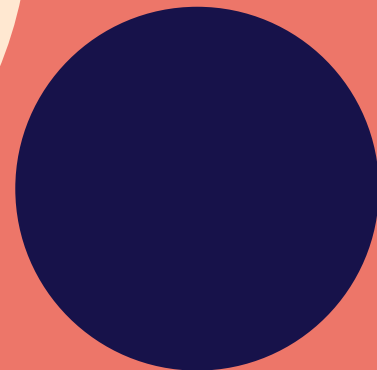
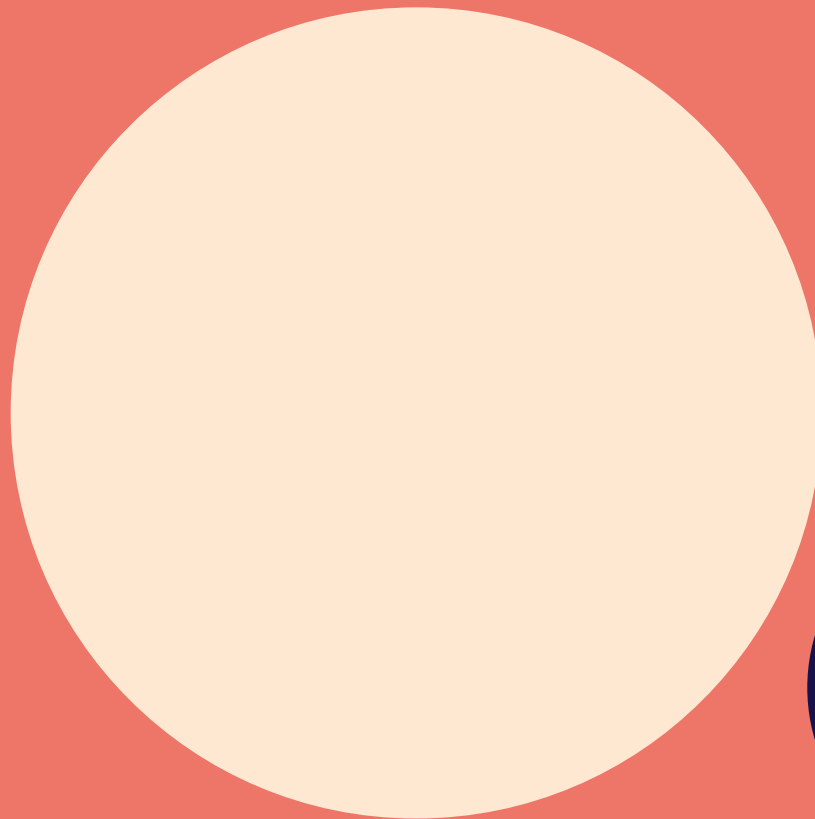
Visa atsakomybė už ataskaitos turinį tenka autoriams ir projekto koordinatoriui. Ataskaitos turinys negali būti vertinamas kaip atspindintis Europos Komisijos nuomonę.

TURINYS

ĮVADAS	4
KAS YRA NEAPYKANTOS KALBA?	6
Teisinis reguliavimas Lietuvoje	9
Teismų praktika	11
<i>Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą</i>	13
Kaip atpažinti neapykantos kalbą?	14
Neapykantos kalbos poveikis pažeidžiamoms grupėms ir visuomenei	16
Statistika	18
Nebaudžiamumo fenomenas ir administracinė atsakomybė	20
IKITEISMINIŲ TYRIMŲ APŽVALGA	24
Atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą analizė	26
Apibendrinimas	36
REKOMENDACIJOS	38

IVADAS

2022 m. Lietuvos teisėsaugos institucijos užregistravo 84 neapykantos kurstymo pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (BK) 170 straipsnį atvejus. Tačiau įvairūs tyrimai rodo, jog oficiali statistika ir faktinis neapykantos kalbos paplitimas šalyje akivaizdžiai nesutampa.

Didelė dalis ikiteisminių tyrimų yra atsisakoma pradėti arba nutraukiama nenustačius nusikalstamos veikos požymių ar veiką padariusio asmens. Iššūkiečiai efektyviai tirti bei persekioti neapykantos kalbos atvejus yra sisteminiai, ką 2020 metais atkreipė ir Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*. Teismas padarė išvadą, jog Lietuvoje nėra veiksmingos teisinės gynybos priemonės prieš neapykantos kalbą, nes teisėsaugos institucijos reikalauja, kad neapykantos kalba būtų „pasikartojanti“ ir „sistemiška“, kad ją būtų galima kvalifikuoti kaip neteisėtą nusikalstamą veiklą.

Be to, teisėsaugos pareigūnams trūksta gebėjimų ir (ar) noro atpažinti ir kvalifikuoti tam tikrus incidentus kaip neapykantos kurstymą. Manytina, jog Lietuvos visuomenėje vyraujančios neigiamos nuostatos tam tikrų socialinių grupių atžvilgiu veikia ir policijoje bei prokuratūroje dirbančius specialistus.

Be to, nors sąmoningumas apie neapykantos kalbą jau kurį laiką yra didinamas, šis reiškinys dar nėra gerai perprastas visuomenės – tiek pažeidžiamų grupių atžvilgiu, tiek saviraiškos ribojimo prasme. Akivaizdu, jog neapykantos kalba balansuoja tarp dviejų saugomų gėrių – saviraiškos laisvės ir orumo užtikrinimo. Tačiau tinkamai įvertinti neapykantos kalbos atvejų pavyksta ne visada.

Šio leidinio tikslas – apžvelgti neapykantos kalbos reguliavimą bei teismų praktiką, išanalizuoti pagrindinius atsisakymo pradėti ikiteisminius tyrimus priežastis ir suteikti rekomendacijas, kurios padėtų gerinti atsaką į neapykantos kalbą Lietuvoje.

**KAS YRA
NEAPYKANTOS
KALBA?**

Lietuvoje neapykantos kalba yra suprantama kaip viešai skleidžiama informacija, kuri yra nukreipta į tam tikrų pažeidžiamų visuomenės grupių (lygiavertį) egzistavimą, t. y. skirta diskriminuoti, kurstyti smurtą ar neapykantą. Praktikoje neapykantos kalba ir neapykantos kurstymas yra traktuojami ir vartojami kaip sinonimai.

Neapykantos kalbos tikslas – pažeminti, įžeisti tam tikrą tautinę, rasinę ar kitokią žmonių grupę ar jos narį, t. y., parodyti tikrą ar tariamą tokios grupės žmonių ar konkretaus jos nario pažeidžiamumą, nepilnavertiškumą, ribotumą.

Neapykantos kurstymo veikoms būdinga tai, kad dažniausiai šios reiškiasi per kalbinius elementus. Tam pasitelkiami įvairūs niekinantys, diskriminuojantys teiginiai, kurstomojo, diskriminacinio pobūdžio prasmę turintys simboliai ar informacija, kuria yra menkinama, niekinama, tyčiojamasi ar skatinama smurtauti prieš asmenį ar asmenų grupę dėl priklausymo pažeidžiamai grupei.

Lietuvos teismai yra apibrėžę, jog neapykantos kalba apima tokius veiksmus kaip garbės ir orumo žeminimą, žmogaus ar žmonių grupės vaizdavimą kaip pajuokos objekto, neigiamą nepagarbų atsiliepiamą apie žmogų ar žmonių grupę, džiūgavimą

dėl juos ištikusios nelaimės arba prieš juos padarytų nusikaltimų, primetimą žmogui ar jų grupei nebūtų dalykų, kurie juos neigiamai apibūdina visuomenės akyse, sukelia priešišumą ar provokuoja nepakantumą žmogui ar jų grupei, taip pat tiesioginį kvietimą arba netiesioginį skatinimą riboti žmogaus ar jų grupės teises ir laisves lyginant su kitais žmonėmis ar jų grupėmis¹.

Neapykantos nusikaltimai yra kraštutinė išankstinio nusistatymo forma, labiau tikėtina socialinių ir politinių pokyčių kontekste (pvz., ekonomiškai sunkiu metu, rinkiminiu laikotarpiu, suintensyvėjus migracijai ir pan.). Dažnai viešajame ir politiniame diskurse neigiamos tokių pokyčių pasekmės siejamos su nepažįstamų, mažumoms priklausančių grupių nariais, jų įtaka ar elgesiu².

Remiantis nevyriausybinų organizacijų duomenimis, net 90 proc. neapykantos kalbos atvejų padaroma internete.³ Dažnai neapykantą kurstančių komentarų galima aptikti naujienų portalų komentarų skiltyse, socialiniuose tinkluose („Facebook“, „Tik Tok“, „YouTube“, „Twitter“ ir kt.), slaptose grupėse, forumuose ir pan.

Svarbu pažymėti, jog vieningos neapykantos kalbos sampratos Europoje ar pasaulyje nėra. Pavyzdžiui, tai, kas Lietuvoje yra nusikaltimas, Jungtinėse Amerikos Valstijose gali būti žodžio

1 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016.

2 Aistė Šlajūtė ir Monika Guliakaitė (2021). Daugiau meilės. Bendruomenių veiksmai neapykantos kalbos atvejais: kaip atpažinti ir pranešti. Mokymų metodologija, Vilnius.

3 Natalija Bitiukova (2013). Neapykantos kurstymas Lietuvoje: Dažniausiai užduodami klausimai. Informacinis vadovas. Prieiga per internetą: <http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf>

laisvės įgyvendinimas. Vis dėlto Europiniu lygmeniu priimti keli tarptautiniai dokumentai, įtvirtinantys ir apibrėžiantys, kas yra neapykantos kalba.

Europos Tarybos 2003 m. sausio 28 d. Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų Papildomas protokolas dėl rasistinio ir ksenofobinio pobūdžio veikų, padarytų naudojantis kompiuterinėmis sistemomis, kriminalizavimo, kurį Lietuva ratifikavo 2006 m. (įsigaliojo 2007 m. vasario 1 d.) numato, kad *rasistinė ir ksenofobinė medžiaga – tai bet kuri rašytinė medžiaga, bet kuris vaizdas arba bet kuris kitoks idėjų ar teorijų pateikimas, propaguojantis, skatinantis arba kurstantis neapykantą, diskriminavimą ar smurtą, nukreiptą prieš asmenį arba asmenų grupę dėl rasės, odos spalvos, kilmės arba tautinės ar etninės kilmės, taip pat religijos, jeigu tai naudojama kaip pretekstas kuriam nors iš šių veiksmų.* Šis protokolas įpareigoja valstybes priimti teisės aktus, numatančius baudžiamąją atsakomybę už rasinės ir ksenofobinės medžiagos skleidimą naudojantis kompiuterinėmis sistemomis, taip pat už rasiniais ir ksenofobiniais ketinimais grindžiamus grasinimus ir įžeidimus.

2008 metais buvo priimtas Europos Sąjungos Tarybos Pamatinis sprendimas dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis (toliau – Pamatinis sprendimas). Jame atskleidžiama neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos apibrėžimų sudėtis, kuri apima:

a) viešą smurto ar neapykantos, nukreiptos prieš asmenų grupę, apibūdinamą pagal rasę, odos spalvą, religiją, kilmę ar tautinę arba etninę kilmę, ar tokiai grupei priklausantį

asmenį, kurstymą;

b) a punkte nurodytą veiką viešai skleidžiant ar platinant rašytinę, vaizdinę ar kitokią medžiagą;

c) viešą pritarimą genocido nusikaltimams, nusikaltimams žmoniškumui ir karo nusikaltimams (kaip apibrėžta Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto 6, 7 ir 8 straipsniuose), nukreiptiems prieš asmenų grupę, apibūdinamą pagal rasę, odos spalvą, religiją, kilmę ar tautinę arba etninę kilmę, ar tokiai grupei priklausantį asmenį, atsisakymą šiuos nusikaltimus pripažinti ar didelį jų menkinimą, kai veikos gali kurstyti smurtą ar neapykantą prieš tokią grupę ar tokiai grupei priklausantį asmenį;

d) viešą pritarimą nusikaltimams, apibrėžtiems Tarptautinio karo tribunolo įstatų, pridamų prie 1945 m. rugpjūčio 8 d. Londono susitarimo, 6 straipsnyje, nukreiptiems prieš asmenų grupę, apibūdinamą pagal rasę, odos spalvą, religiją, kilmę ar tautinę arba etninę kilmę, ar tokiai grupei priklausantį asmenį, atsisakymą šiuos nusikaltimus pripažinti ar didelį jų menkinimą, arba kai veikos gali kurstyti smurtą ar neapykantą prieš tokią grupę ar tokiai grupei priklausantį asmenį.

Pamatiniame sprendime pateikiama neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos sąvoka įtvirtina rasistinius ir ksenofobinius motyvus kaip pagrindinį šių sąvokų požymį, valstybės narės šiuos motyvus raginamos laikyti sunkinančiomis aplinkybėmis.

Europos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija (angl. ECRI)

2015 m. bendrosios politinės rekomendacijos Nr. 15 apibrėžia, kad *neapykantos kalba turi būti suprantama šios bendrosios politinės rekomendacijos prasme kaip tam tikro asmens arba asmenų grupės bet kokios formos juodinimo, neapykantos ar šmeižimo palaikymas, skatinimas ar kurstymas, taip pat priekabiavimas, įžeidinėjimas, neigiamas stereotipizavimas, stigmatizavimas arba grasinimai tokiam asmeniui arba tokių asmenų grupei. Taip pat – visų šių išraiškos tipų pateisinimas „rasės“, spalvos, kilmės, nacionalinės ar etninės kilmės, amžiaus, negalios, kalbos, religijos arba įsitikinimų, lyties, lytiškumo, lytinės tapatybės, seksualinės orientacijos ir kitų asmeninių ypatybių ar statusų pagrindu.*

Teisinis reguliavimas Lietuvoje

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje skelbiama, kad žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, jam neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Tačiau 25 straipsnyje įtvirtinta žodžio laisvė nėra absoliuti, laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.

Neapykantos kalba, arba neapykantos kurstymas, užtraukia atsakomybę pagal Baudžiamojo kodekso 170 str. Pagal jį baudžiamas tas, kas turėdamas tikslą platinti gamino, įsigijo, siuntė, gabeno, laikė dalykus, kuriuose tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti, taip pat kas viešai tyčiojosi, niekino, skatino neapykantą ar kurstė diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl

amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, negalios, rasės, odos spalvos, tautybės, kalbos, kilmės, etninės kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.

170 straipsnis. Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę

1. Tas, kas turėdamas tikslą platinti gamino, įsigijo, siuntė, gabeno, laikė dalykus, kuriuose tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, odos spalvos, tautybės, kalbos, kilmės, etninės kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų arba kurstoma smurtauti, fiziškai susidoroti su tokia žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu, arba juos platino, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų.

2. Tas, kas viešai tyčiojosi, niekino, skatino neapykantą ar kurstė diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, odos spalvos, tautybės, kalbos, kilmės, etninės kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

3. Tas, kas viešai kurstė smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, odos spalvos, tautybės, kalbos, kilmės, etninės kilmės, socialinės

padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų arba finansavo ar kitaip materialiai rėmė tokią veiklą, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

4. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

2000 metais, rengiantis stojimui į Europos Sąjungą, Lietuvos baudžiamasis įstatymas buvo papildytas straipsniu, kriminalizuojančiu kurstymą dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. 2009 metais, reaguojant į Europos Sąjungos Tarybos Pamatinį sprendimą dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis, į nusikalstamų veikų sąrašą, nurodytų Baudžiamojo kodekso 170 str., buvo įtrauktas neapykanta motyvuotas tyčiojimas ir niekinimas. Taip pat 2016 metais neapykantos kurstymo ir neapykantos nusikaltimo veikų sudėtys buvo papildytos atskirais ir savarankiškais diskriminavimo arba neapykantos kurstymo pagrindais, papildomai numatant negalios ir amžiaus požymius (BK 170 str. 1 d).⁴

Šiuo metu Baudžiamasis kodeksas numato baigtinį asmens ar asmenų grupių bruožų, kurie apibrėžtų pažeidžiamų neapykantos nusikaltimams grupių (pagrindų), sąrašą:

- amžius
- lytis
- seksualinė orientacija
- negalia
- rasė
- odos spalva
- tautybė
- kalba
- kilmė
- etninė kilmė
- socialinė padėtis
- tikėjimas
- įsitikinimai ar pažiūros.

Nepaisant tarptautinių organizacijų rekomendacijų, teisės aktuose vis dar nėra numatytas lytinės tapatybės ar lytinės raiškos charakteristikos. Vis dėlto 2020 m. Generalinio prokuroro

4 Katažyna Mikša ir Monika Guliakaitė (2020). *Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: Situacijos Lietuvoje apžvalga*. Prieiga per internetą: <https://lt.efhr.eu/wp-content/uploads/2020/12/NEAPYKANTOS-NUSIKALTIMAI-IR-NEAPYKANTOS-KALBA-SITUACIJOS-LIETUVO-JE-AP%C5%BDVALGA.pdf>

metodinėse rekomendacijose⁵ pažymėta, kad su lytimi taip pat yra susiję transseksualumas⁶ bei asmens lytinis identitetas. Transseksualumu grįstą neapykantą ir diskriminaciją prokuratūra rekomenduoja vertinti kaip neapykantą ar diskriminaciją dėl lyties (o ne dėl seksualinės orientacijos). Kartu pažymėta, jog lyties požymis apima ne tik biologijos ar genetikos nulemtus vyrų ir moterų skirtumus, tokius kaip nėštumas, maitinimas krūtimi ar nevienoda fizinė jėga, bet ir įvairius socialinius skirtumus.

Atkreiptinas dėmesys, jog nukentėjusiuoju nuo neapykantos kurstymo galima pripažinti ne tik pažeidžiamos grupės atstovą, tačiau ir asmenį, kuris klaidingai buvo priskirtas tokiai grupei. Pavyzdžiui, dviejų heteroseksualių vyrų užpuolimas gėjų bare galėtų būti traktuojamas kaip neapykantos nusikaltimas dėl seksualinės orientacijos. Didžiausias dėmesys skiriamas tam, kaip kaltinamasis suvokė nukentėjusįjį ir jo priklausymą tam tikrai visuomenės grupei.

Asmuo gali tapti neapykantą kurstančios kalbos taikiniu ne tik dėl savo tiesioginės priklausomybės tam tikrai socialinei grupei, tačiau ir dėl savo ryšių ar sąsajų su kitu asmeniu, priklausančiu saugomai socialinei grupei, pažeidžiamai bendruomenei.

5 Generalinio prokuroro metodinės rekomendacijos „Dėl ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų“, 2020-03-30, Nr. 17.9-4265. Prieiga per internetą: https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf

6 Trans žmonių teisių ir savitarpio pagalbos asociacija „Trans Autonomija“ siūlo pasenusį terminą „transseksualumas“ keisti į terminą „translytiškumas“. Daugiau: <https://transautonomija.lt/zodynas/>

7 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016.

Pavyzdžiui, vaiką su negalia auginanti šeima gali tapti nukentėjusiais nuo neapykantos kalbos dėl negalios.

Teismų praktika

Aiškindamas neapykantos kurstymo sudėtį Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (LAT) yra nurodęs, jog BK 170 straipsnyje numatytų nusikalstamų veikų pagrindinis objektas yra asmens (žmogaus) lygiateisiškumas ir sąžinės laisvė. Papildomu objektu gali būti konkrečiais atvejais – atitinkamai žmonių grupei priklausančio asmens garbė, orumas, sveikata. BK 170 straipsnyje įtvirtintas draudimas pagrįstas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalies nuostata, pagal kurią laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.⁷

BK 170 straipsnio 2 dalyje numatyta veika reiškiasi vienu ar keliais alternatyviais veiksmais: a) tyčiojimusi iš tam tikros grupės ar jai priklausančio asmens; b) jų niekinimu; c) neapykantos jiems skatinimu; d) kurstymu juos diskriminuoti. Šios veikos turi būti padarytos viešais pareiškimais plačiam neapibrėžtam žmonių

ratui, nukreiptais prieš žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.⁸

Kvalifikuojant veikas pagal BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalis, būtina nustatyti, kad įžeidžiančio, niekinančio, diskriminacinio pobūdžio vieši kaltininko pareiškimai, taip pat raginimai smurtauti buvo skiriami tam tikram neapibrėžtam skaitytojų ar klausytojų ratui tiesiogiai palenkti, t. y. sukurstyti juos prieš tam tikrą žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, sukelti neapykantą, suformuoti niekinantį, diskriminacinį požiūrį į juos arba paskatinti panaudoti fizinę ar psichinę prievartą prieš juos.⁹

Nurodyta nusikalstama veika laikoma baigta nuo jos padarymo momento, t. y. šios nusikalstamos veikos sudėtis formalioji, pasekmių atsiradimas nėra svarbus. Veikos padarymo būdas – būtinas nusikalstamos veikos sudėties požymis – veika turi būti padaroma viešai, tam tikru viešu pareiškimu. Ši nusikalstama veika yra nukreipta prieš nurodytų požymių bendrumu individualizuojamą asmenų grupę ar konkretų jos narį. Kvalifikuojant veiką nebūtina nustatyti konkretaus asmens, prieš kurį buvo padaryta veika, pakanka nustatyti, ar

šia nusikalstama veika buvo siekiama pasityčiojant, paniekinant, skatinti neapykantą ar diskriminaciją prieš konkrečių asmenų, pasižymičių lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų bendrumu, grupę.¹⁰

Sprendžiant baudžiamosios atsakomybės taikymą už nusikalstamų veikų, numatytų BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalyse, padarymą taip pat svarbu nustatyti, kiek **pavojingos** veikos, dėl kurių padarymo kaltininkas traukiamas atsakomybėn. Pripažįstant ar nepripažįstant tam tikrus viešus pareiškimus kurstymu prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę, būtina nustatyti dėl jų kilsiančios (galinčios kilti) grėsmės baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms realumą. Tai suponuoja išvadą, kad baudžiamajai atsakomybei pagal BK 170 straipsnio 2 dalį ir ypač 3 dalį kilti **nepakanka vien įžeidžiančio, niekinančio pobūdžio viešo pareiškimo, jeigu jame nėra konkretaus tiesioginio ar netiesioginio neapykantos, diskriminacijos skatinimo, kurstymo** panaudoti smurtą ar fiziškai susidoroti su tam tikra žmonių grupe, dėl kurio galėtų kilti reali grėsmė šio baudžiamojo įstatymo saugomam objektui.¹¹

Teismai taip pat yra suformavę **sisteminumo** kriterijų, pagal kurį pavieniai komentarai nesukelia realios grėsmės Baudžiamojo

8 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016.

9 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016.

10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012.

11 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016.

kodekso saugomoms vertybėms. Teismų nuomone, vienkartinis internetinis komentaras yra laikytinas neetišku, amoraliniu, nekorektišku, prasilenkiančiu su etišku informacijos nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, dėl to turinčiu neigiamą ir niekinamą pobūdį, tačiau jis savo pavojingumo laipsniu neatitinka BK 170 str. 2 d. įtvirtintų nusikalstamų veikų požymių.¹²

Vadinasi, dažnu atveju reikalaujama nustatyti, jog tas pats asmuo veikė sistemingai, ne vieną kartą, taip pagrindžiant jo tiesioginę tyčią bei veikos pavojingumą. Aplinkybė, jog asmuo sistemingai rašo neapykantą kurstančius komentarus suponuoja, jog jis suvokia savo daromos veikos pavojingą pobūdį, priešingumą teisei, tačiau nori veikti ir veikia tokiu pavojingu būdu, turėdamas galimybę nukreipti savo valią ir neatlikti priešingų teisei, pavojingų veiksmų.¹³

Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą

2020 m. sausio 16 d. Europos žmogaus teisių teismas paskelbė istorinį sprendimą byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*¹⁴, kuriame konstatavo, jog Lietuva pažeidė Europos žmogaus teisių konvenciją.

12 Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1377-487/2015.

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012.

14 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 41288/15. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200344>

15 Nacionalinė LGBT* teisių organizacija LGL (2014). *Asociacija LGL informavo prokuratūrą dėl neapykantos proveržio internete*. Prieiga per internetą: <https://www.lgl.lt/naujienos/asociacija-lgl-informavo-prokuratura-del-neapykantos-proverzio-internete/>

2014 m. gruodį Pijus Beizaras ir Mangirdas Levickas socialiniame tinkle „Facebook“ pasidalino savo bučinio nuotrauka, kuri netruko sulaukti daugiau nei 800 komentarų. Didžioji dalis jų buvo grasinančio, neapykantą ir diskriminaciją kurstančio pobūdžio. Asociacija Lietuvos gėjų lyga pateikė skundą LR generalinei prokuratūrai pagal BK 170 str. 2 ir 3 dalis, taip pat Visuomenės informavimo įstatymo 19 str. 1 d. 3 p., nes komentaruose pateikta informacija yra įžeidžianti, niekinanti homoseksualios orientacijos asmenis, skatinama juos diskriminuoti, susidoroti su jais ir smurtauti prieš juos.¹⁵

Ikiteisminis tyrimas dėl socialiniame tinkle „Facebook“ publikuotų prieš pareiškėjus nukreiptų homofobinių neapykantos komentarų nebuvo pradėtas net ir po skundų nacionaliniams teismams. Aukščiausios instancijos teismas konstatavo, jog „didžioji dalis Lietuvos visuomenės itin brangina tradicines šeimos vertybes. LR Konstitucijos 38-ajame straipsnyje įtvirtinta, jog šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas; šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę saugo ir globoja valstybė; santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters apsisprendimu, [...] šiuo atveju asmuo, viešojoje erdvėje patalpinęs dviejų besibučiuojančių vyrų nuotrauką,

turėjo ir privalėjo numatyti, kad toks ekscentriškas elgesys tikrai neprisideda prie skirtingas pažiūras visuomenėje turinčių asmenų tarpusavio supratimo ir tolerancijos skatinimo.“¹⁶

Su tokiais argumentais EŽTT nesutiko. Teismas akcentavo, kad komentarai, skleidžiantys neapykantos kalbą ir kurstantys smurtą, kurie yra akivaizdžiai neteisėti, iš esmės reikalauja, kad valstybės narės imtųsi atitinkamų pozityvių veiksmų. EŽTT atkreipė dėmesį, kad neapykantos kurstymas nebūtinai ragina smurtauti ar atlikti kitas nusikalstamas veikas, be to, net vieno neapykantą kurstančio komentaro pakaktų, kad teisėsaugos institucijos galėtų imtis veiksmų.

Teismas kartu pažymėjo, jog, nepaisant didelio neapykantos kalbos kiekio internete, Lietuvoje ikiteisminiai tyrimai nėra pradedami, nes neatitinka kelių iš teismų praktikos suformuotų kriterijų – pavojingumo ir sistemingumo. Vis dėlto, šie teismų praktikos suformuoti kriterijai buvo sukritikuoti EŽTT, teigiant, kad teismų praktika šiuo klausimu nėra vienoda, nes kartais teismo vertinimui didesnį poveikį turi komentarų kiekis, o kartais pakanka tik vieno neapykantą kurstančio komentaro. Pasak EŽTT, net vieno neapykantą kurstančio komentaro pakaktų tam, kad teisėsaugos institucijos galėtų imtis veiksmų.

Kaip atskleis ikiteisminių institucijų nutarimų apžvalga, panašaus

pobūdžio komentarų skirtingas traktavimas ir nevienodas kriterijų taikymas egzistuoja iki šiol.

Kaip atpažinti neapykantos kalbą?

Neapykantos kalbai skleisti gali būti naudojami tiek žodžiai, užgaulios replikos, tiek ir vaizdiniai elementai, pavyzdžiui, nuotraukos, piešiniai, internetiniai paveikslėliai, *grafitti* ir kt. Įvairūs skaičiai, simboliai taip pat gali būti neapykantos kurstymo būdas, todėl svarbu, jog teisėsaugos institucijos būtų susipažinusios su tokiu neapykantos kurstymo būdu bei jo elementais.

Jungtinėse Amerikos Valstijose įkurta organizacija „Anti-Defamation League“ (ADL, liet. *Kovos su šmeižtu lyga*) yra sukūrusi neapykantos nusikaltimų duombazę¹⁷. Joje su paaiškinimais pateikti neapykantos simboliai, sutalpinti į nekaltais atrodančius skaičius, kuriuos naudoja įvairios neapykantos skleidėjų grupės, nacistinės ar kitokios grupuotės.

Pavyzdžiui, skaičius 14 yra baltųjų viršenybės (angl. *white supremacists*) vartojamas trumpinys vadinamiesiems „14 žodžių“, kurie yra populiariausias minėtos grupės šūkis pasaulyje: „Turime užtikrinti mūsų tautos egzistavimą ir baltųjų vaikų ateitį“ (angl. *We must secure the existence of our people and a future*

16 Nacionalinė LGBT* teisių organizacija LGL (2017). *Strasbūro teismas nagrinės „ekscentrišku elgesiu“ apkaltintos vaikinų poros iš Lietuvos skundą*. Prieiga per internetą: <https://manoteises.lt/straipsnis/strasburo-teismas-nagrines-ekscentrisku-elgesiu-apkaltintos-vaikinu-poros-lietuvos-skunda/>

17 <https://www.adl.org/resources/hate-symbols/search>

for white children).

ADL nuotr.

Kartu su skaičiumi 14 yra naudojami simboliai 88, reiškiantis frazę „Heil Hitler“ (kadangi H raidė yra 8-oji angliškos abėcėlės raidė). Šis skaičių derinys buvo panaudotas ir neapykantos kurstymo byloje Lietuvoje.¹⁸ Kaltinamieji į teismą atsinešė plakatą „Tiesa mūsų pusėj! Lietuva lietuviams 14/88“.

Vidmanto Balkūno / 15min nuotr.

Kaltinamųjų teigimu, tai tebuvo jų mėgstamo futbolo žaidėjų marškinėlių numeriai. Situacija atskleidžia, kaip svarbu būti susipažinus su neapykantos kurstymo būdais ir simboliais.

Taigi vertinant neapykantos kalbos atvejį verta atkreipti dėmesį į tai, ar:

- Komentarai nukreiptas prieš tam tikrą grupę asmenų, kuriuos vienija tapatūs bruožai: lytis, amžius, rasė, seksualinė orientacija, odos spalva, kilmė, lytinė tapatybė ir kt.;
- Komentarai skatina diskriminuoti, neapkęsti tam tikros grupės asmenų, taip pat ragina riboti tam tikras teises, imtis fizinio smurto;

18 Vytenis Miškinis, 15min.lt (2018). *Ekvadoriečio F. Sanchezo užpuolikų teismas virto nacionalistų šou: „Jie gina tėvynę nuo barbarų!“*. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/ekvadoriecio-f-sanchezo-uzpuoliku-teismas-virto-nacionalistu-sou-jie-gina-tevynę-nuo-barbaru-59-1041588>

- Komentaras skleidžia neigiamą, tikrovės neatitinkančią informaciją, žeminančią tam tikrą asmenų grupę;
- Komentaras skleidžia manipuliuojančią, apgaulingą informaciją, siekiant pakenkti, pažeminti tam tikrą asmenų grupę. Pavyzdžiui, neigiant tokius istorinius įvykius kaip žydų ar romų Holokaustas;
- Komente minimi tam tikri ženklai, grotazymės (#), simboliai, pavyzdžiui, H8 , 14/88, HH ir kt.

Vertinant neapykantos kalbą žodžio laisvės kontekste, taip pat svarbu atkreipti dėmesį į 1) komentario turinį; 2) kontekstą, kuriame išsakytas komentaras; 3) autoriaus tikslą; 4) auditorijos suvokimą.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendime *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* akcentavo, kad dėl komentarų, reiškiančių neapykantą ir kurstančių smurtą, kurie yra akivaizdžiai neteisėti, reikalaujama valstybės narės atitinkamų pozityvių veiksmų. EŽTT taip pat pažymi, kad neapykantos kurstymas nebūtinai yra raginimas smurtauti ar atlikti kitas nusikalstamas veikas. Vadinas, komentarai, kurie tyčiojasi ar niekina tam tikrą asmenį ar jų grupę taip pat laikomi neapykantos kalba.

Neapykantos kalbos poveikis pažeidžiamoms grupėms ir visuomenei

Psichologų vertinimu, neapykantos kalba daro realų neigiamą poveikį žmonėms: „Neapykantos kalbos taikinyis yra asmens identitetas. Dėl to auka jaučia didesnę psichologinę žalą ir nerimą, nes negali pakeisti savybių, kurios padarė jį auka.“¹⁹

Neapykantos kalba yra pavojinga tuo, jog kėsinasi ne tik į konkretų asmenį, bet kartu ir į visą pažeidžiamą grupę. Pavyzdžiui, kurstant neapykantą prieš homoseksualų asmenį, kenčia ne tik tiesioginis neapykantos kalbos adresatas, tačiau ir platesnė LGBTQ+ bendruomenė, kadangi tokiu atveju siunčiama žinutė, kad visi asmenys, save tapatinantys su tam tikra bendruomene, yra nelaukiami ir neverti lygiateisiškumo.

Neapykantos kalba bei neapykantos nusikaltimai paveikia nukentėjusiųjų ir jų bendruomenių emocinę savijautą, sukelia baimę, nerimą, pyktį, gėdą, nesaugumo, nepasitikėjimo ir pažeidžiamumo jausmus. Kai kurie neapykantos nusikaltimus patyrę asmenys ima vengti viešų erdvių, bendruomenės susibūrimų, nesaugiai jaučiasi darbo vietoje ar net emigruoja.²⁰ Asmenys, matantys į kitus nukreiptą neapykantos kalbą, susitapatina su neapykantos kalbos objektu, ir dėl to jaučia

19 Nepyka.lt (2021). *Psichologė: Neapykantos kalba nėra juokeliai, ji daro realų neigiamą poveikį žmonėms*. Prieiga per internetą: <https://manoteises.lt/straipsnis/psichologe-neapykantos-kalba-nera-juokeliai-ji-daro-realu-neigiama-poveiki-zmonems/>

20 Liutauras Labanauskas (2019). *Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Pa%C5%BEeid%C5%BEiam%C5%B3%20bendruome-ni%C5%B3%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita.pdf

baime, nepasitikėjimą, priešišumą.

2019 m. publikuotas tyrimas atskleidė, jog žodiniai incidentai (tiesioginės patyčios, užgaulūs komentarai apie konkretų asmenį ar asmenis) yra pati tipiškiausia neapykantos incidentų forma, o patirti incidentai įbaugina asmenį, verčia jį atsitraukti nuo bendruomeninių veiklų, pačios pažeidžiamos bendruomenės yra linkusios užsisklęsti.²¹

Ekspertų teigimu, neapykantos kalba yra žingsnis neapykanta motyvuotų smurtinių ar kitokių nusikaltimų link. Tarptautinė organizacija „Anti-Defamation League“ neapykantos reiškinį ir jo pasekmes ragina suprasti vadovaujantis piramidės metodu.

Parengta pagal Anti-Defamation League (2018).

Neapykantos piramidėje parodytas hierarchinis neapykantos nusikaltimų modelis – nuo elgesio, su kuriuo galime susidurti kiekvieną dieną, iki ekstremalių smurto veiksmų. Šios piramidės autoriai teigia, kad tokie iš pirmo žvilgsnio „nekalni“ veiksmai, išankstinės nuostatos, stereotipai, menkinantis humoras, užgaulūs žodiniai epitetai, keiksmažodžiai, kuria aplinką, kurioje gali skleistis neapykanta ir diskriminacija vienos ar kitos grupės atžvilgiu. Galima rasti kelis neapykantos piramidės variantus,

21 Liutauras Labanauskas (2019). *Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Pa%C5%BEeid%C5%BEiam%C5%B3%20bendruomeni%C5%B3%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita.pdf

tačiau visi jie neša tą pačią žinią – neapykantos kalba veda smurtinių nusikaltimų link. Piramidėje, remiantis žymaus psichologo Gordon Willard Allport išankstinių nuostatų teorija, žodiniai neapykantos kurstymo išpuoliai nėra atskiras reiškinys, tai yra pirma nepakantumo sistemos pakopa, kuri sukuria prielaidas vystytis ir kitoms, žiauresnėms ir net ekstremalioms formoms.²² Dėl šios priežasties, anot ADL, svarbu reaguoti į mažiau pavojingas veikas, pavyzdžiui, tyčiojimasi ar niekinimą.

Kriminologė Jovita Žekaitė yra atkreipusi dėmesį, jog Antrojo pasaulinio karo metu neapykantos kalba tapo įrankiu tam tikrų grupių naikinimui dėl religijos, rasės, seksualinės orientacijos, negalios: „Nors įvairios žodinės agresijos formos egzistavo ir iki tol, XX a. viduryje žmonės pradėjo suvokti, kad neapykantos kalba yra žalingas reiškinys, kurį būtina reguliuoti.“²³

Statistika

Užregistruotos nusikalstamos veikos

Nuo 2017 m. pastebimas užregistruotų veikų pagal 170 str. skaičiaus augimas (žr. diagramą žemiau). 2019 m. teisėsaugos

institucijos užregistravo 28 nusikaltimus pagal BK 170 str., 2020 m. – 50, 2021 m. – 82. 2022 m. buvo registruota daugiausiai nusikalstamų veikų per pastarąjį dešimtmetį – 84.

Užregistruota nusikalstamų veikų pagal BK 170 str.

Pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 170 str. (Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę), dinamika per 2013–2022.²⁴

Registruotų veikų skaičiaus didėjimas gali būti nulemtas įvairių

22 Aistė Šlajūtė ir Monika Guliakaitė (2021). *Daugiau meilės. Bendruomenių veiksmai neapykantos kalbos atvejais: kaip atpažinti ir pranešti*. Mokymų metodologija, Vilnius.

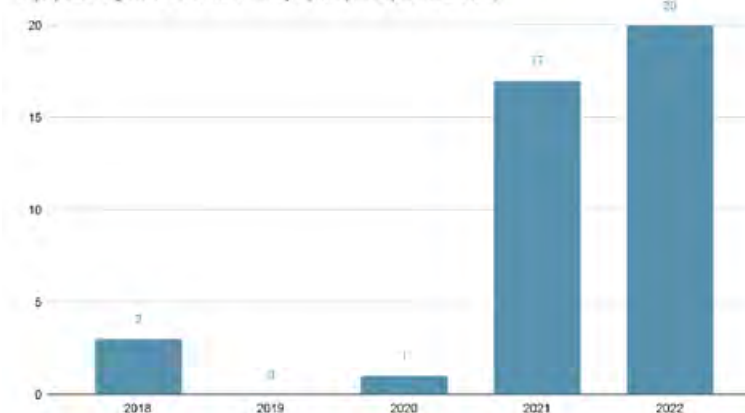
23 Lietuvos žmogaus teisių centras (2022). *J. Žekaitė: neapykantos kalba – viena iš agresijos formų*. Prieiga per internetą: <https://manoteises.lt/straipsnis/j-zekaitė-neapykantos-kalba-viena-is-agresijos-formu/>

24 Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenys.

priežasčių. Pirma, daugėjant apmokytų pareigūnų skaičiui, gerėja neapykantos kurstymo atpažinimas ir kvalifikavimas. Antra, neapykantos mastai internete galėjo išaugti COVID-19 pandemijos laikotarpiu, ypač karantino ribojimų metu, kai virtuali erdvė buvo pagrindinė vieta bendrauti ir diskutuoti, be to, žmonės buvo pavargę bei emocingi nuo įvairių suvaržymų.

Taip pat pastebimas ir didėjantis bylų užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu skaičius. Manytina, jog tai lėmė EŽTT sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, nevyriausybių organizacijų pastangos bei įvairūs mokymai, kurie padėjo ikiteisminio tyrimo pareigūnams bei prokurorams didinti kompetenciją neapykantos kalbos srityje.

Bylų užbaigimas baudžiamuoju įsakymu (2018–2022)

*Bylų dėl nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 170 str. (Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę), užbaigimas baudžiamuoju įsakymu 2018–2022.*²⁵

Pažymėtina, jog į oficialią statistiką nepatenka pranešimų apie galimą neapykantos kurstymą bei atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą skaičius. Vadinasi, jei komentarai/neapykantos kalba stokoja pavojaus arba neapykantos motyvas yra neatpažįstamas teisėsaugos pareigūnų, tokie atvejai nepatenka į jokią viešai prieinamą statistiką.

Dėl šios priežasties ekspertai atkreipia dėmesį, jog tai, kas matoma oficialioje statistikoje, tėra ledkalnio viršūnė. 2021 m. alternatyvioje pranešimų platformoje buvo gautas 181 pranešimas, iš kurių, vertinant preliminariai, nustatyti 120

pagrindą turintys pranešimai.²⁶ Daugiausia pranešta apie neapykantos kurstymą elektroninėje erdvėje („Facebook“ socialiniame tinkle), dažniausias neapykantos požymis – seksualinė orientacija (apie 50 proc. visų pranešimų).

Su neapykanta susijusį turinį internete fiksuoja ir karštoji linija „Švarus internetas“, kuri per 2021 m. gavo 40 pranešimų, susijusių su neapykantos kalba.²⁷ 17 jų persiųsta Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai (ŽEIT) toliau tirti ir galimai pašalinti, likę 23 persiųsti kitų šalių interneto paslaugų teikėjams, svetainių savininkams, socialinių tinklų valdytojams, siekiant pašalinti informaciją.

Policijos virtualus patrulis, pradėjęs „patruluoti“ internete nuo 2021 m. balandžio 6 d., per tuos metus užfiksavo 15 medžiagų dėl neapykantos kurstymo, dėl 9 buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai.²⁸

Į neapykantos kalbą socialiniuose tinkluose reaguoja Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. 2020 m. ŽEIT kreipėsi 1 546 kartus į socialinius tinklus dėl neapykantos kalbos, 2021 m. tokių kreipimųsi skaičius siekė 1 828. Pašalinta 98 proc. neapykantos kurstymo atvejų.²⁹

Kasmet pareiškimus apie galimą neapykantos kurstymą internete teikia ir Europos žmogaus teisių fondas. 2020 m. buvo pateikti 27 pareiškimai, 2021 m. 61 pareiškimas, 2022 m. – 111 pareiškimų. Dėl daugumos pareiškimų yra atsisakoma pradėti ikiteisminį tyrimą.

Pažeidžiamos bendruomenės

Neapykantos kalba dažniausiai nukreipta į grupes, kurių atžvilgiu visuomenėje vyrauja įvairūs stereotipai bei diskriminacinės nuostatos.

Remiantis oficialiais duomenimis, jau kurį laiką pažeidžiamiausia grupe neapykantos kurstymo atžvilgiu išlieka LGBTQ+ bendruomenė (žr. diagramą žemiau). Be vyraujančios socialinės distancijos šios grupės atžvilgiu, prie neapykantos kurstymo atvejų prisideda ir bendruomenės renginiai pritraukiantys nemažai dėmesio. 2021 m. ir 2022 m. vykusios bendruomenės eitynės Kaune ir Vilniuje iššaukė neapykantos bangą tiek renginiuose, tiek ir viešojoje erdvėje.

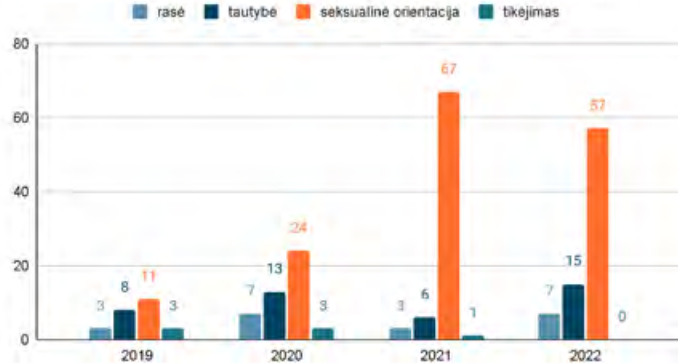
26 Vidaus reikalų ministerija (2022). Ataskaita apie neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos situaciją Lietuvoje 2020-2021 metais. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/2020_2021%20ataskaita%20d%C4%97%20neapykantos%20kalbos%20ir%20neapykantos%20nusikaltim%C5%B3.pdf

27 Ten pat.

28 Ten pat.

29 Ten pat.

Pažeidžiamos bendruomenės (pradėta ikitaisinių tyrimų)

Pradėtų ikitaisinių tyrimų dėl nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 170 str. (Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokių žmonių grupę), statistika pagal saugomus bruožus per 2019–2022.

Tačiau svarbu pažymėti, jog tokia statistika gali pilnai neatskleisti grupių, susiduriančių su neapykantos kurstymu, padėties. 2022 m. atlikta visuomenės nuomonės apklausa atskleidė, jog 58,6 proc. gyventojų nenorėtų gyventi kaimynystėje su romais, 59,3 proc. gyventojų nenorėtų romams išnuomoti būsto, o 31,1 proc. nenorėtų dirbti vienoje darbovietėje.³⁰ Daugelį metų sociologiniais tyrimais matuojama, jog romų bendruomenė yra viena iš didžiausių socialinę distanciją patiriančių grupių

– kartu su iš įkalinimo įstaigų išėjusiais asmenimis, asmenimis su psichikos negalia bei homoseksualiais asmenimis. Tačiau dėl etninės kilmės, tautybės ar negalios atvejų fiksuojama vis dar labai nedaug.

Kokybiniai tyrimai taip pat atskleidžia, jog romų bendruomenės patiriama diskriminacija ir neapykanta yra didelė.³¹ Vis dėlto tiek apie šios bendruomenės patiriamą diskriminaciją, tiek apie neapykantos kalbą yra pranešama nedaug. Tai gali lemti tokie veiksniai kaip bendruomenės uždaramas, teisinio raštingumo stygius, nepasitikėjimas policijos pareigūnais bei diskriminacijos normalizavimas pačioje bendruomenėje, t. y. pripratimas prie nuolat patiriamo stereotipizavimo bei diskriminavimo.

30 Dr. Giedrė Blažytė (2022). Visuomenės nuostatos etninių ir religinių grupių atžvilgiu. Prieiga per internetą: https://www.diversitygroup.lt/wp-content/uploads/2022/11/Visuomen%C4%97s-nuostatos_2022_Giedre-Blazyte.pdf

31 Liutauras Labanauskas (2019). Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Pa%C5%BEeid%C5%BEiam%C5%B3%20bendruome-ni%C5%B3%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita.pdf

Nebaudžiamumo fenomenas ir administracinė atsakomybė

Nors, kaip aptarta aukščiau, neapykantos kalba yra pavojingas reiškiny, kuriantis erdvę diskriminacijai bei smurtiniams išpuoliams, ne kiekvienas neapykantos kalbos atvejis sulaukia teisėsaugos institucijų dėmesio. Tiesa, ne visi yra tokie pavojingi, kad galėtų ir turėtų užtraukti baudžiamąją atsakomybę. Tačiau kyla klausimas, kokios yra galimos alternatyvos tokiems atvejams užkardyti.

Lietuvos teismų suformuotoje praktikoje pažymima, jog baudžiamajai atsakomybei pagal BK 170 straipsnio 2 dalį ir ypač 3 dalį kilti nepakanka vien įžeidžiančio, niekinančio pobūdžio viešo pareiškimo, jeigu jame nėra konkretaus tiesioginio ar netiesioginio neapykantos, diskriminacijos skatinimo, kurstymo panaudoti smurtą ar fiziškai susidoroti su tam tikra žmonių grupe, dėl kurio galėtų kilti reali grėsmė įstatymo saugomoms vertybėms – orumui ir lygiateisiškumui. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko Aurelijaus Gutausko teigimu, dėl šios priežasties vyrauja neapykantos kalbos nebaudžiamumo fenomenas, kuriuo yra piktnaudžiaujama.³² Tokiomis aplinkybės atvejai, nesiekiantys baudžiamojo kodekso

reikalaujančio pavojingumo, nepatenka į teisėsaugos akiratį ir neapykantą kurstantys asmenys lieka nenubausti.

Prie nebaudžiamumo fenomeno prisideda ir tai, kad neapykantos kurstymas, kaip ir neapykantos nusikaltimai, yra itin latentiški. Tai reiškia, jog ne visi kurstymo atvejais pasiekia teisėsaugos akiratį – dėl nukentėjusiųjų baimės ar nenoro pranešti, dėl negebėjimo atpažinti nusikaltimo ar nežinojimo, kam apie tai pranešti.

Vienas iš galimų sprendimų, kurie padėtų išgryninti skirtį tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kalbos kaip nusikaltimo, galėtų būti administracinė atsakomybė. Taip manančių A. Gutausko ir Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos profesorės Žanetos Navickienės teigimu, perkeliant į Administracinių nusižengimų kodeksą tyčiojimosi ir niekinimo požymius, būtų galima lengviau identifikuoti tokių veiksmų pavojingumo laipsnį.³³

A. Gutausko ir Ž. Navickienės teigimu, aiškus atsakomybės diferencijavimas leistų apibrėžti atsakomybę tiek baudžiamajame kodekse, tiek administracinių nusižengimų kodekse, o administracinė atsakomybė asmeniui ir jam nuobaudos paskyrimas būtų laikoma efektyvia priemone. Tikėtina, jog kartą susimokėjęs baudą, kitą kartą asmuo susilaikytų nuo panašaus

32 Teismai.lt (2022). *Teisėjas Aurelijus Gutauskas: „Administracinės atsakomybės taikymas padėtų kovoti su neapykantos kalba internetinėje erdvėje“*. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/teisejas-aurelijus-gutauskas-administracines-atsakomybes-taikymas-padetu-kovoti-su-neapykantos-kalba-internetineje-erdveje/10036>

33 Aurelijus Gutauskas ir Žaneta Navickienė (2022). *Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: kur prasideda ir kur baigiasi saviraiškos laisvės ribos?* Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/18491>

pobūdžio veiksmų.³⁴

2021 m. vykusioje Seimo Savižudybių ir smurto prevencijos komisijos diskusijoje Lietuvos kriminalinės policijos biuro vyriausioji tyrėja Aušra Sadauskienė patvirtino, jog pataisų laukia ir policijos pareigūnai. Specialistės teigimu, darbo policijos veikloje tiriant šias veikas yra nemažai, bet rezultatų, kurie patenkintų visus poreikius, yra nedaug. Todėl geru rezultatu laikytų situaciją, jei bent pusėje nutrauktų ikiteisminių tyrimų būtų galima pritaikyti administracinę atsakomybę.³⁵

2021 m. pavasarį administracinę atsakomybę už neapykantos kalbą siūlančias atitinkamas Baudžiamojo bei Administracinių nusižengimų kodeksų pataisas buvo registravę Laisvės ir Socialdemokratų partijų frakcijoms priklausantys parlamentarai. Tiesa, pataisos buvo netrukus atsiimtose dėl visuomenėje kilusio susirūpinimo, jog bus ribojama žodžio laisvė.³⁶

Tačiau kartu viešojoje erdvėje pasirodė ir kritika, jog negalima į administracinių nusižengimų kodeksą perkelti tai, ką kriminalizuoti įpareigoja Lietuvos Respublikos Konstitucija. Visgi

tokie svarstymai yra klaidingi, kadangi Konstitucijos 25 str. yra įtvirtinta, jog laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija. Tyčiojimasis ir niekinimas, kurį buvo siūloma perkelti į Administracinių nusižengimų kodeksą, nors ir patenka po neapykantos kurstymu plačiąja prasme (kaip neapykantos kalba), tačiau savaime nėra pats diskriminacijos ar neapykantos kurstymas kaip veiksmas. Baudžiamasis kodeksas ir toliau numatytų baudžiamąją atsakomybę už neapykantos bei diskriminacijos kurstymą, o administracinių nusižengimų kodeksas galėtų apibrėžti atsakomybę už tyčiojimąsi ir niekinimą.

Administracinė atsakomybė gali padėti spręsti problematišką kiekį neapykantos kalbos internete, ypač reaguojant į atvejus, kurie šiuo metu negali būti vertinami baudžiamosios teisės kontekste. Svarbu pabrėžti, jog administracinės atsakomybės įvedimo tikslas nėra žodžio laisvės ribojimas. Žodžio laisvė nėra absoliuti, ji, kaip aptarta anksčiau, yra nesuderinama su neapykantos bei diskriminacijos kurstymu.

34 Aurelijus Gutauskas ir Žaneta Navickienė (2022). *Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: kur prasideda ir kur baigiasi saviraiškos laisvės ribos?* Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/18491>

35 Jūratė Skėrytė, BNS (2021). *Už niekinimą ir tyčiojimąsi teisingumo ministrė siūlo taikyti administracinę atsakomybę.* Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/uz-niekinima-ir-tyciojamasi-teisingumo-ministre-siulo-taikyti-administracine-atsakomybe-56-1457844>

36 LRT.lt (2021). *Laisvės frakcija atsiima atgarsio sulaukusią pataisą dėl neapykantos kalbos: reikia platesnės diskusijos.* Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1372833/laisves-frakcija-atsiima-atgarsio-sulaukusia-pataisa-del-neapykantos-kalbos-reikia-platesnes-diskusijos>

**IKITEISMINIŲ
TYRIMŲ
APŽVALGA**

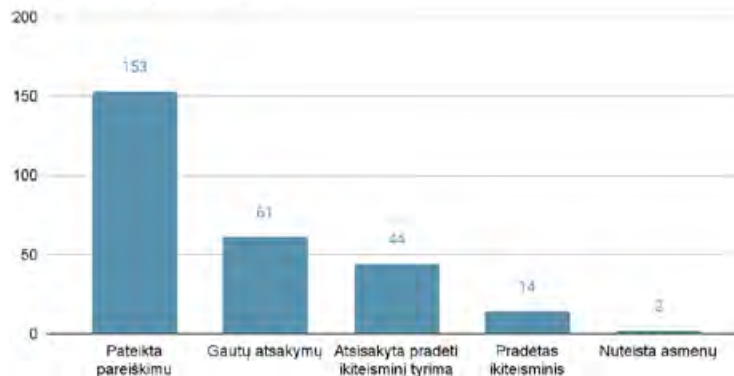
Įspėjimas. Šiame skyriuje pateikiami neredaguoti neapykantą kurstantys komentarai, kuriuose gali būti necenzūrinio ar neigiamą įtaką darančio turinio.

2021–2022 m., projekto „Be Hate-Free“ įgyvendinimo metu, Europos žmogaus teisių fondas teisėsaugos institucijoms pateikė 153 pareiškimus dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo pagal Baudžiamojo kodekso 170 str. (neapykantos kurstymas).

Atsižvelgiant į tai, kad organizacija nėra nukentėjęs asmuo, ikiteisminio tyrimo institucijos ne visada informuoja apie proceso eigą bei rezultatus, todėl pradėtų/nutrauktų ikiteisminių tyrimų ar nuteistų asmenų skaičius gali skirtis. Vis dėlto iš gauto 61 atsakymo galima analizuoti argumentus, kuriais grindžiami atsisakymai pradėti ikiteisminį tyrimą.

Iš 153 pateiktų pareiškimų Europos žmogaus teisių fondas informuotas apie 14 pradėtų ikiteisminių tyrimų, gavo 44 nutarimus dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą, 3 tyrimai buvo sustabdyti.

Ikiteisminių tyrimų eiga

Europos žmogaus teisių fondo informacija.

Du asmenys pagal išsiųstus pareiškimus buvo nuteisti dėl internete patalpintų komentarų, dar vienas atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.

Pavyzdžiui, 2022 m. gegužės 5 d. V. S. teismo baudžiamuoju įsakymu (baudžiamoji byla Nr. e1-1569-827/2022) buvo pripažintas kaltu padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 170 str. 2 d. parašius komentarą po įrašu, susijusiu su „Kaunas Pride“ eitynėmis:

„Gal jūs ir visur, tik pamatysim ar ilgai. Saudyti reikia jus iš karto be žodžiu kartu su valdzia“

Lietuvos teismo ekspertizės centras nustatė, jog komentare yra viešai žeminami, niekinami LGBTQ+ asmenys dėl jų seksualinės

orientacijos, taip pat yra viešai propaguojamos idėjos, nukreiptos prieš LGBTQ+ asmenų grupę. Specialisto teigimu, komentaruose neigiama informacija apie LGBTQ+ asmenis yra suformuluota ne kaip konstatuojamojo pobūdžio informacija, o kaip nuomonė (vertinimas, subjektyvus požiūris, svarstymas).

Teismas, ištyręs ir įvertinęs byloje surinktus įrodymus, padarė išvadą, jog V. S. viešai niekino žmonių grupę dėl jų seksualinės orientacijos. Kaltinamasis sutiko, kad procesas būtų užbaigtas teismo baudžiamuoju įsakymu, sutiko su siūloma bausmės rūšimi ir dydžiu.

Asmeniui skirta 4 mėnesių laisvės apribojimo bausmė, įpareigojant laisvės apribojimo laikotarpiu nuo 22 val. iki 6 val. būti namuose, jei tai nesusiję su darbu, mokslu ar lankymusi gydymo įstaigoje.

Nors, kaip aptarta ankstesniame skyriuje, administracinės atsakomybės už neapykantos kalbą Administracinių nusižengimų kodekse vis dar nėra, teisėsaugos pareigūnai pradėjo ieškoti būdų, kaip ją pritaikyti su dabar galiojančiu teisiniu reguliavimu. Per pareiškimų teikimo laikotarpį buvo gauti du nutarimai dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą, kartu nurodant, jog yra tęsiamas administracinio nusižengimo tyrimas dėl viešosios tvarkos pažeidimo.

Atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą analizė

Analizuojant pareiškimų teikimo laikotarpiu gautus dokumentus matyti, jog egzistuoja tam tikras nenuoseklumas vertinant neapykantos kalbos atvejus, į kurį taip pat atkreipė dėmesį ir EŽTT 2020 m. byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*. Pavyzdžiui, panašaus pobūdžio komentarai sulaukia skirtingo ikiteisminio tyrimo pareigūnų traktavimo, vienus vertinant kaip pavojingus, kitus tik kaip nuomonės išraišką. Kartais pakanka tik vieno komentaro, o kartais argumentuojama, jog vienas komentaras teismų praktikoje vertinamas kaip neturintis pavojingos veikos požymių.

Kaip minėta ankstesniame skyriuje, Lietuvos teismų praktikoje suformuluotus pavojingumo ir sistemingumo kriterijus EŽTT sukritikavo, atkreipdamas dėmesį, jog net vieno neapykantą kurstančio komentaro pakaktų tam, kad teisėsaugos institucijos galėtų imtis veiksmų, o neapykantos kurstymas nebūtinai ragina smurtauti ar atlikti kitas nusikalstamas veikas. Vis dėlto dažniausi atsisakymų pradėti ikiteisminį tyrimą pagrindai yra sistemingumas bei pavojingumas.

Konkretūs neapykantos kurstymo pavyzdžiai

2022 m. gegužę A. D. naujienų portalo Delfi.lt „Facebook“ paskyroje paskelbė komentarą:

Opa piderastai seima uzpuole, iskart uz kiaušinius ir i medi

Apklaustas asmuo nurodė „pašaržavęs“ dėl Seime kilusio ginčo tarp Seimo nario Petro Gražulio ir parlamente besilankiusių LGBTQ+ bendruomenės aktyvistų, o komentaras buvo skirtas P. Gražuliui, kadangi jo elgesys atrodo juokingas ir kvailas. Komentatorius teigė kitų asmenų įžeisti nenorėjęs.

2022 m. birželio 10 d. nutarime atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą ikiteisminio tyrimo pareigūnas nurodė, jog nepaisant to, kad LR BK 170 str. *numatyto nusikaltimo sudėtis yra formali, vertinant subjektyviusius ir objektyviusius požymius, nepakanka nekonkretaus asmens pasisakymo ar požiūrio išraiškos. Teismai pripažįsta, jog komentarų autoriai įgyvendina savo saviraiškos laisvę netinkamai, tačiau tokie pasisakymai nėra pavojingi, t. y. tokiais pasisakymais negalima sukelti realios grėsmės aptariamo baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, t. y. pažeisti atskirų žmonių grupės, bendruomenės orumo ir lygiateisiškumo.*³⁷

Remiantis teismų praktika, kiekvienu atveju būtina individualiai įvertinti, ar asmens veiksmai siekė tokio pavojingumo, už kurį jam turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Teismų praktikoje aiškiai yra parėžiama, kad vienkartinis internetinis komentaras yra laikytinas neetišku, amoralium,

nekorektišku, prasilenkiančiu su etišku informacijos nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, dėl to turinčiu neigiamą ir niekinamą pobūdį, tačiau jis savo **pavojingumo** laipsniu neatitinka BK 170 str. 2 d. įtvirtintų nusikalstamų veikų požymių.

Be to, vertinant interneto portalo skaitytojų ir komentatorių pasisakymus, nepakanka konstatuoti, jog tokie pasisakymai yra prieštaraujantys moralei ar vien tik neigiamo ar niekinamo atspalvio žodžiai, tačiau svarbu nustatyti, ar tokie pareiškimai realiai gali sukurstyti portalo skaitytojus smurtauti prieš konkrečią žmonių grupę. Įrodinėjant asmens veiksmų visumą, būtinas veiksmų **sistemiškumas**. Būtina kreipti dėmesį į asmens išsakytų (išreikštų) pozicijų skaičių, taip apibrėžiant ir atliekamo veiksmo, padaryto tiesiogine tyčia, pobūdį. Pasikartojantys ir sistemiški veiksmai rodo ne tik neigiamą, bet ir apgalvotą asmens požiūrį į komentuojamą objektą. Parašytas didelis skaičius komentarų rodo, kad asmuo veikė ne atsitiktinai, o iš anksto apgalvotai, todėl negali būti vertinama, jog toks asmuo suklydo ar veikė neapgalvotai, netyčia ir spontaniškai (AT byla Nr. 2K-206-693/2017), ir atvirkščiai, praktika rodo, kad vienkartinis veiksmas, inkriminuotas pagal LR BK 170 str., dažnai vertinamas kaip neturintis pavojingos veikos požymių.

Tačiau net ir keletas komentarų nebūtinai yra vertinami kaip pavojinga ar sistemiška veika. Pavyzdžiui, 2022 m. gegužę galimai tas pats asmuo, pasivadinęs vardu „Lauris“, po straipsniu naujienų portale Diena.lt parašė 4 komentarus:

Taip Petrai LGBT yra issigimelei iskrypelei

37 Ištraukos iš ikiteisminio tyrimo pareigūnų nutarimų parašytos kursyvu.

Koke LGBT ten psihinei iškrypelei

Tuos LGBT psichinius ligonius reike uždaryti į psichiatrinę ligoninę pagydyti

Kokie Homoseksualai ten psihinei iškrypelei sergantys psichiniu iškrypimu juos reike uždaryti į psichiatrinę ligoninę pagydyti tuos LGBT visus

Vis dėlto ikiteisminio tyrimo pareigūnas, nenustatęs ir neapklauses komentarus parašiusio asmens, taip pat nesikreipęs į ekspertus dėl išvados pateikimo, nustatė, jog asmuo tik išsako savo nuomonę ir neskatina neapykantos:

*Aukščiau nurodyti komentarai vertintini kaip savo nuomonės išsakymas, tačiau savo **pavojingumo** laipsniu neatitinkantys BK 170 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos – kurstymo aktyviais veiksmais prieš tautą, tyčiojantis, niekinantis, skatinantis neapykantą ar diskriminaciją. Konstatuotina, kad autorius išsakydamas savo nuomonę spaudoje neskatino neapykantos, todėl savo **nuomonės išsakymas nėra pagrindas baudžiamajai atsakomybei** pagal BK 170 straipsnio 2 dalį kilti.*

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytas aplinkybes, ikiteisminio tyrimo pareigūnas konstatavo, jog tolesnis patikrinimo atlikimas bei ikiteisminio tyrimo pradėjimas yra betikslis, o jo metu gauti duomenys nebus reikšmingi tiriamų aplinkybių apimtyje.

2022 m. rugsėjo 9 d. asmuo, pasivadinęs vardu „Romas-gėrimas \\\\.../////“, po straipsniu apie paplitusią diskriminaciją prieš romų bendruomenę, parašė komentarą:

Nuo kada čigonai tapo romais? Pamatei čigoną dėk arba bėk, nes 100 proc. būsi apvogtas arba apmulkinatas, apvarenažytas. Tai žemės šiukšlės. Čigonui dirbti tai didžiausia gėda, vogti (dar ir nepapulti) garbė. ___ Tai dar neaišku iš ko jie gyvena? ___ Savo „darbais“ jie užsitarnavo tą „garbę“

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas nustatė, jog komentaro autorius, pasivadinusio „Romas-gėrimas“, parašytas komentaras yra užgaulus, o pasirinkta kalbos maniera galimai diskusinė, siekiant išsakyti savo nuomonę apie straipsnyje aprašytą įvykį. Vertinant šį komentarą, atkreiptinas dėmesys į tai, kad komentaro autorius išsakydamas savo nuomonę kalbos maniera pasirenka galimai siekdamas įžeisti „čigonus“, tačiau **išsakant savo nuomonę yra nenurodoma ką būtent asmuo turi omenyje**. Taip pat iš komentaro turinio galima suprasti, kad komentuodamas asmuo išskiria Romų gyvenimo būdą (apvarenažinimą, apmulkinimą, apvogimus) reikšdamas neapykantą dėl tokios jų gyvensenos, tačiau **neriešiamas niekinimas visos tautos ar rasės atžvilgiu**. Nors išsireiškimas yra pateiktas amoraliai, pažeidžiant visuotines etikos normas, tačiau išsakyti teiginiai nesukelia tokio **pavojingumo**, jog veika būtų vertinama kaip nusikalstama.

Atliekant medžiagos vertinimą nebuvo nustatytas bei apklaustas komentarą parašęs asmuo, nebuvo kreiptasi į ekspertus lingvistinės ar teisinės išvados.

Iš komentaro teksto aiškiai matyti, kitaip nei teigia ikiteisminio tyrimo pareigūnas, jog komentaras nukreiptas prieš romų bendruomenę. BK 170 straipsnio 2 dalyje numatyta veika reiškiasi vienu ar keliais alternatyviais veiksmais: a) tyčiojimusi iš tam tikros grupės ar jai priklausančio asmens; b) jų niekinimu; c) neapykantos jiems skatinimu; d) kurstymu juos diskriminuoti.³⁸ Tai, kad „nerišiamas niekinimas (kaip alternatyvus veiksmas) visos tautos ar rasės atžvilgiu“ nereiškia, jog negalima komentaro nagrinėti tyčiojimosi, diskriminacijos kurstymo pagrindu. Norint kvalifikuoti nusikalstamą veiką pagal nagrinėjamą straipsnį, pakanka identifikuoti bent vieną iš paminėtų alternatyvių veiksmų.

LAT pažymi, jog neapykantos skatinimas – tai primetimas žmogui ar jų grupei nebūtų dalykų, kurie juos neigiamai apibūdina visuomenės akyse, sukelia priešišumą ar provokuoja nepakantumą žmogui ar jų grupei.³⁹ Minėtu komentaru skatinama „dėti (kitais tariant – smurtauti) arba bėgti“ nuo romų bendruomenės atstovų, nes jie yra „žemės šiukšlės“, vagia ir nedirba. Komentaro tekstas akivaizdžiai kalba apibendrintai apie romų bendruomenę ir siekia ją pažeminti bei paniekinti.

2022 m. birželio 5 d. naujienų portalo Lrytas.lt „Facebook“ paskyroje D. Z. po įrašų apie „Baltic Pride“ eitynes parašė komentarą:

Šlikštynes sukilo.. šaudyt visus...

Nepaisant to, jog komentaras tiesiogiai skatina susidoroti su LGBTQ+ bendruomene, o EŽTT yra nustatęs, jog net ir vienas komentaras yra pakankama priežastis teisėsaugos institucijoms imtis veiksmų, ikiteisminio tyrimo pareigūnas nustatė, jog vien pasisakymu: „*Šlikštynes sukilo.. šaudyt visus..*“ asmuo **negalėjo sukelti realios grėsmės aptariamo baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, t. y. skatinti neapykantą, ar kurstyti diskriminuoti žmonių grupę dėl seksualinės orientacijos. Taip pat šis pareiškimas negalėjo realiai sukurstyti portalo skaitytojų smurtauti prieš šią žmonių grupę. Tokios išvados darytinos atsižvelgiant į komentarų lakoniškumą, subjektyvios nuomonės išreiškimą (komentaro autoriaus požiūris nemotyvuojamas detaliau, tokiu motyvavimu siekiant ir kitus asmenis nuteikti prieš atitinkamą grupę; nepateikiamas konkretus neigiamas grupės pristatymas).**

Išanalizavus pareiškėjo pateiktų komentarų turinį pagal Lietuvos Respublikos BK 170 str. požymius, laikytina, kad pareiškėjo

38 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016.

39 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016.

nurodytoje informacijoje **nėra jokių tiesioginių teiginių, kurie tyčia skatintų ar kurstytų kitus asmenis niekinti, menkinti, įžeidinėti, diskriminuoti** tam tikrą žmonių grupę ar atskirus šios grupės atstovus dėl jų seksualinės orientacijos. Nagrinėjamu atveju komentaras vertintinas kaip **asmens nuomonė**, išsakyta nepažeidžiant Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 str. 4 d. ir Lietuvos Respublikos BK 170 str. 2 d. Konstitucinio Teismo doktrinos pagrindu Lietuvoje jau yra suformuota ilgametė ir nuosekli kasacinė praktika taikant baudžiamosios atsakomybės, kaip kraštutinės priemonės (ultima ratio) principą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse daugybę kartų yra pasisakyta ir pabrėžta, kad ne bet kokia neteisėta veika turi būti vertinama kaip nusikalstama, kad baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje turi būti suvokiama kaip kraštutinė, paskutinė priemonė (ultima ratio), naudojama saugomų teisinių gėrių, vertybių apsaugai tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų negalima pasiekti.

Svarbu paminėti ir kontekstą, kuriame toks komentaras paliktas. Informacija apie LGBTQ+ bendruomenės eitynes Lietuvoje susilaukia daug dėmesio ir didelio priešiško. Dažnai po įrašais apie eitynes patalpinami šimtai komentarų, kurie drauge kuria priešišką bei bauginančią atmosferą LGBTQ+ bendruomenei, kursto diskriminaciją bei smurtą. Be to, komentare yra tiesioginis skatinimas susidoroti, kas 1) yra neapykantos kurstymas ir 2) negali būti laikoma asmens nuomone.

2022 m. lapkritį asmuo, pasivadinęs vardu „lgbt+pedofilai, zoofilai, feministes“ portale Diena.lt parašė komentarą:

Teroristine organizacija, remama milijardais, siekent atimti is žmonijos jos prigimties pamata, turint tam tikras, tikslingai nukreiptus tikslus. Tai yra suskaldyti visuomenes ir paversti kontroliuojamais padarais!!!! Iki ko prieisime? Jau dabar moterys gimdo kitiems vaikus, motina gimdo vaika savo sunui pyd era stui ir meiluziuj, mokyklose berniukus mokina ciupti berniukams, zoofilai jau gatves reikalauja teisiu, transeder „moteris“ tpfu...duoda ciulpti savo dirbtinus papus issivaikintui vaikui!!!!!! Atsibuskite ALIOOOO TOLERASTAI!!!!

Ikiteisminio tyrimo pareigūno teigimu, komentarą parašęs asmuo tik išsako savo nuomonę ir neskatina neapykantos. Kvalifikuojant veiką pagal BK 170 straipsnį, svarbu atriboti informaciją (faktus ir duomenis) nuo nuomonės. Nuomonė yra kokių nors faktų supratimas, vertinimas, požiūris į faktus ir vertybes, komentarai, pastabos. Nuomonė yra subjektyvi, jai netaikomas tiesos kriterijus, tačiau ji turi remtis faktais ir turi būti pateikiama sąmoningai neiškreipiant duomenų. Už nuomonės paskleidimą apie tam tikrus realius faktus ar įvykius baudžiamosios atsakomybės pagal šią normą nekyla.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra apibrėžta, jog neapykantos skatinimas – tai primetimas žmogui ar jų grupei nebūtų dalykų, kurie juos neigiamai apibūdina visuomenės akyse, sukelia priešišumą ar provokuoja nepakantumą žmogui ar jų grupei. Teiginių, kuriuose LGBTQ+ bendruomenė vadinama teroristine, siekianti „atimti iš žmonijos jos prigimties pamatą“, suskaldyti visuomenes ir t. t., ikiteisminio tyrimo pareigūnas

vertinti ekspertams neperdavė.

Kaip ir kitais atvejais, ikiteisminio tyrimo pareigūnas nesikreipė lingvistinės išvados, siekiant įvertinti nurodyto komentaro turinį.

Analogiškų argumentų teisėsaugos pareigūnai laikėsi ir nagrinėdami kitą neapykantos kurstymo atvejį. 2022 m. lapkritį asmuo, pasivadinęs vardu „as“ portale Diena.lt parašė komentarą:

py deras tus, lezbes, tranzus , pedofilus, zoofilas gaudysiu ir lupsiu kailinius. Tai bus tol kol, issigimeliai skleis propoganda darzeliuose mokyklose, viesoje erdveje. Taskas, joki diskusiju, joki toleranciju!!!!

Buvo nustatyta, jog komentatorius gyvena užsienyje, todėl vykdyti baudžiamąjį procesą vykdyti būtų neekonomiška. Vis dėlto kartu pažymėta, jog teiginiai apie „py dyras tus, lezbes, tranzus, pedofilus, zoofilas gaudysiu ir lupsiu kailinius“, vertintini kaip savo nuomonės išsakymas, tačiau savo **pavojingumo** laipsniu neatitinkantys BK 170 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos – kurstymo aktyviais veiksmais prieš tautą, tyčiojantis, niekinant, skatinant neapykantą ar diskriminaciją.

2022 m. gegužės mėnesį naujienų portalo Lrytas.lt „Facebook“ paskyroje Ž. J. paskelbė komentarą:

kada tas isgamas kas sunaikins jie blogiau uz teroristus kazkur karas vyksta o jie issigymeliai savo projekta seime nori prastumti siuksles nedadirbti

Sprendžiant klausimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, buvo apklaustas komentatorius Ž. J. Pastarasis nurodė, jog komentarą parašė pasipiktinęs dėl netradicinės orientacijos asmenų, jo manymu, „brukamų“ netinkamų įstatymų, pvz., narkotikų legalizavimo ir panašiai. Jam nepriimtinas jų (*homoseksualių asmenų*, aut. past.) požiūris, jų bandomi įdiegti įstatymai. Kita vertus, savo komentare vadindamas juos „išgamomis, išsigimėliais, šiukšlėmis“, nenorėjo iš jų tyčiotis, niekinti, skatinti neapykantos ar kurstyti juos diskriminuoti. Šiuos žodžius parašė taip pat spontaniškai, nepagalvojęs, kad gali juos įžeisti.

Tačiau ir šį kartą dėl komentaro teksto ikiteisminio tyrimo pareigūnas nesikreipė į ekspertus, kurie galėtų padėti nustatyti, ar komentaras iš tiesų tyčiojosi, niekino ar kurstė neapykantą prieš homoseksualius asmenis. Pats pareigūnas nustatė, jog Ž. J. komentare išsakyti žodžiai nėra necenzūriniai, jie vertinami kaip siekis įžeisti LGBT bendruomenės narius. O įžeidimas – nei baudžiamąjį, nei administracinę tvarką neuždrausta veika.

Neretai komentatoriai lieka nenustatyti ir nenubausti dėl buvimo užsienio šalyje arba naudojimosi IP adreso slėpimo programomis. Vis dėlto kyla klausimas, ar tokiais atvejais teisėsaugos institucijos neturėtų pačios kreiptis į naujienų portalus dėl turinio pašalinimo arba perduoti tokią informaciją ŽEIT. Antai praėjus beveik metams po straipsnio apie turinio kūrėją bei fotografą Naglį Bierančą publikavimo portale Diena.

It, visi komentarai, apie kuriuos buvo pranešta, vis dar tebėra prieinami viešai.

2022 m. kovo mėnesį, asmuo, pasivadinęs vardu „pertekliniai kostiumuoti“ po straipsniu apie Naglį Bierančą parašė komentarą:

pasibiauretinus padarus;; ligota jo logika apie ZEMES ZMONIU MORALE ir prigimtinę paskirtį „kuria tas individas TRAKTUOJA ligotos fantazijos vaiduokliškom“ vizijomis“ „sutrypdamas savo motinos -tevo šeimos SANPRATA,,,tokius ligonius -gydyti [kad neskleistu EREZIJU] arba „atleiskite „uz ereziju ishtvirkimu platinima--ant kuolo: taip buvo ir tikriausia,-bus

Teisėsaugos institucijos nustatė, kad komentaras išsiųstas iš užsienio valstybės. Šįkart teisėsaugos pareigūnas kreipėsi specialisto išvados, siekiant įvertinti pateiktą neapykantos komentarą. Atsižvelgiant į tai, kad specialisto išvadoje nurodyta, jog komunikacijos akto sėkmingumas labai abejotinas, nėra tikslinga bei ekonomiškai pagrįsta kreiptis į užsienio valstybę dėl IP adreso savininko nustatymo. Tikėtina, kad jokios reikšmingos informacijos būtų negauta.

Svarbu pažymėti, jog BK 170 str. numatyta veika yra formali, vadinasi, šiam straipsniui taikyti nebūtina nustatyti konkrečių padarinių ar nukentėjusiųjų. Todėl šiuo konkrečiu atveju kvestionuotinas ir specialisto išvadoje nurodytas „komunikacijos akto sėkmingumo“ vertinimas. Specialisto išvadoje turėtų

būti nurodyta, ar tam tikri teiginiai gali būti suprantami kaip diskriminuojantys ar niekinantys tam tikrą asmenį ar asmenų grupę, o ne komunikacijos akto sėkmingumas, kuris vertinamas pagal neaiškų ir neapibrėžtą kriterijų.

Po tuo pačiu straipsniu asmuo, pasivadinęs „zoofilai, pedofilai, nekrofilai“ parašė komentarą:

Taip pat sumoka mokescius, bet kol kas dar nereikalauja visu teisiu, todėl kad tokiu nera. Koku teisiu tu nori?? Teisiu i normalia seima?? Jai ta norejai pasakyti, tai net nera ka su tavim diskutuoti, diagnoze , psichikos sutrikimas, laikas gyditis!!!

Ikiteisminio tyrimo pareigūno teigimu, nors, vartotojo pasivadinusio slapyvardžiu „zoofilai, pedofilai, nekrofilai“ komentaro turinyje yra neigiamo ir niekinančio pobūdžio žodžių („diagnoze, psichikos sutrikimas, laikas gyditis“), tačiau **vien tik neigiamų ir niekinančių žodžių vartojimas bet kokiam komentare, nesant konkrečių ir tiesioginių pareiškimų, skatinančių neapykantą, kurstančių niekinti bei diskriminuoti konkrečių žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl jos seksualinės orientacijos negali būti pripažįstama nusikalstama veika pagal LR BK 170 str. 2 d. Baudžiamajai atsakomybei kilti pagal LR BK 170 straipsnio 2 dalį nepakanka vien įžeidžiančio, niekinančio pobūdžio viešo pareiškimo, jeigu jame nėra konkretaus tiesioginio ar netiesioginio neapykantos, niekinimo ar diskriminacijos skatinimo.**

Galiausiai asmuo, pasivadinęs „kauniete“, po tuo pačiu straipsniu parašė komentarą:

Kokiu tu vargeta teisiu neturi Paaiškink tas teises moki mokesčius kaip ir visi neleidžia ženitis su ožka ar kas ten tavo panelė koks gyvūnėlis o kur jo teisės Ar koks išprievartautas nesubriendes jaunuolis tai teismo reikalas Šudo maišimas tai AIC kuris plinta tarp homo ir užnešamas kitiems tas jusu daug partneriu turėjimas platina liga ir pavojus jauniem nesubriandusiem jaunuoliam kuriuos viliojat pinigais ypač iš biednu šeimu

Šiuo atveju teisėsaugos pareigūnas vertino, kokią auditoriją galėjo pasiekti nurodytas tekstas. Nutarime atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą nurodyta, jog *ties šiuo komentaru jokių reakcijų nėra, nei teigiamų, nei neigiamų. Taip pat matome, kad vartotojo „kauniete“ komentaras yra pavienis, į šį komentarą jokie vartotojai neatsako, komentaro nekomentuoja, neplėtoja ir diskusijos netęsia. Komentaro autorius nepagarbiai ir netaktiškai išsako savo nuomonę, vartodamas nekorektiškus žodžius, kreipinį „vargeta“. Iš komentaro teksto matyti, kad autorius neragina smurtauti, imtis kokių nors aktyvių veiksmų, nekursto kitų asmenų neapykantos prieš homoseksualius asmenis. Komentaru nėra išreikštas raginimas imtis kokių nors smurtinių ar aktyvių diskriminuojančių veiksmų prieš visuomenės grupę. Autorius netaktiškai išsako savo nuomonę apie asmenų teises, nekorektiškai diskutuoja straipsnyje aprašyta tema. Komentare išsakoma abstrakti informacija faktiniais duomenimis nepagrįsta asmeninė skaitytojo nuomonė, kurios negalima grįsti kaip tiesos, kurią galima patikrinti ir įrodyti.*

Kiekvienas žmogus turi savo nuomonę ir gali ją išreikšti.

Atkreiptinas dėmesys, jog ikiteisminio tyrimo pareigūnas komentarą vertina tik aktyvių, smurtinių veiksmų kontekste. Tačiau kaip pažymėta anksčiau, pagal EŽTT praktiką neapykantos kurstymas nebūtinai ragina smurtauti ar atlikti kitas nusikalstamas veikas. LGBTQ+ bendruomenės vaizdavimas kaip ligų nešiotojų, bet kokios pedofilijos insinuacijos žemina jai priklausančius asmenis, jų orumą bei lygiateisiškumą. O tai yra pakankamas pagrindas tirti komentarus neapykantos kalbos atžvilgiu.

2022 m. gegužės 5 d. naujienų portalas Lrytas.lt „Facebook“ paskyroje G. M. parašė komentarą:

Tokius individus reikia kastruoti

Nutarime atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą pažymėta, jog *nepaisant to, kad LR BK 170 str. numatyto nusikaltimo sudėtis yra formali, vertinant subjektyviusius ir objektyviusius požymius, nepakanka nekonkretaus asmens pasisakymo ar požiūrio išraiškos. Teismai pripažįsta, jog komentarų autoriai įgyvendina savo saviraiškos laisvę netinkamai, tačiau tokie pasisakymai nėra pavojingi, t. y. tokiais pasisakymais negalima sukelti realios grėsmės aptariamo baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, t. y. pažeisti atskirų žmonių grupės, bendruomenės orumo ir lygiateisiškumo. Padarytos nusikalstamos veikos turi pasižymėti kraštutinumu, jų diskriminacinis pobūdis turi būti akivaizdus.*

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, remdamasis teismų praktika, nurodė, jog kiekvienu atveju būtina individualiai įvertinti, ar asmens veiksmai siekė tokio pavojingumo, už kurį jam turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Teismų praktikoje, kurią sukritikavo EŽTT, yra pabrėžiama, kad vienkartinis internetinis komentaras yra laikytinas neetišku, amoraliu, nekorektišku, prasilenkiančiu su etišku informacijos nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, dėl to turinčiu neigiamą ir niekinamą pobūdį, tačiau jis savo pavojingumo laipsniu neatitinka BK 170 str. 2 d. įtvirtintų nusikalstamų veikų požymių.

2022 m. gegužės 12 d. naujienų portale „Respublika“ asmenys, pasivadinę vardais „as“ ir „P“ paskelbė komentarus:

Igbt traiskyti kaip kolorado vabalus

Sitei serga zif ir platinaje issijuuose jei turetu sedeti kaleime

Atliekant medžiagos vertinimą, buvo išsiųstos užklaustos mobilaus ryšio tiekėjams ir gauti atsakymai, jog pirmasis komentaras parašytas iš IP adreso, kurį administruoja Švedijos operatorius. Antrasis komentaras buvo parašytas iš IP adreso, kuris komentaro parašymo laiku galėjo būti priskirtas 100 abonentų, įvairiems fiziniams ir juridiniams asmenims. Dėl šių aplinkybių nėra galimybės nustatyti kokiam tiksliai abonentui buvo priskirti šių komentatorių IP adresai ir kokių valstybių teritorijoje jie veikė veikos padarymo metu.

Be to, ikiteisminio tyrimo pareigūnas nurodė, jog pripažįstant tam tikrus pasisakymus kurstymu prieš žmonių grupę, būtina nustatyti dėl jų kiliančios (galinčios kilti) grėsmės baudžiamojai įstatymo saugomoms vertybėms (objektui) realumą. Remiantis suformuota praktika, baudžiamajai atsakomybei kilti nepakanka vien įžeidžiančio, niekinančio pobūdžio viešo pareiškimo, jeigu jame nėra konkretaus tiesioginio ar netiesioginio neapykantos, diskriminacijos skatinimo. Ikiteisminio tyrimo pareigūno teigimu, minėtuose komentaruose pateikiama šališka nuomonė, kuri nėra tokio lygio neapykantos ir diskriminacijos skatinimo, kad pakaktų užtraukti baudžiamąją atsakomybę pagal BK 170 straipsnio 2 dalį.

2022 m. gegužės 13 ir 14 dienomis, po straipsniu apie organizaciją „Mamos už LGBTQ+ vaikus“, asmenys, pasivadinę „KAIP“ ir „A GIRDŽIAT“ parašė komentarus:

[kaip] Budama le zbie te, ar pe de ras tas, gali prasyti teisiu savo tokiam paciam issigimusiam vaikui? Gal kas pamirso? Vaikas turetu gimti is meiles ir meileje! Didesniu egoistu, savanaudziu iskrypeliu nezinau. Dar pries pradedami vaikus, jie nuteise avo negimusi invalida, netureti normalios seimos ir meiles! Kokiu teisiu jus reikalaujate slykstynes egoistai, Jus bjaurybes patys savo slyksciom mintim jau atemete teises, tam savo issigimusiam vaikui, O potu dar drystate kazko reikalauti, moralizuoti!! Bjaurybes.

*kas čia šiandien dedasi, bene pi*derastijos dieną paskelbė, kad nukrypėliai iš portalų neišlenda? Tai ką darom - sveikinam ar galvas kapojam/.*

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas nurodė, jog nagrinėjamu atveju komentarą parašęs asmuo tik išsako savo nuomonę ir neskatina neapykantos. Komentarai vertintini kaip savo nuomonės išsakymas, tačiau savo pavojingumo laipsniu neatitinkantys BK 170 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos – kurstymo aktyviais veiksmais prieš tautą, tyčiojantis, niekinant, skatinant neapykantą ar diskriminaciją.

Atsižvelgiant į tai, pareigūnas konstatavo, jog autorius išsakydamas savo nuomonę spaudoje neskatino neapykantos, todėl savo nuomonės išsakymas nėra pagrindas baudžiamajai atsakomybei pagal BK 170 straipsnio 2 dalį kilti.

Apibendrinimas

Apžvelgiant 2021–2023 metais gautus atsisakymus dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, galima daryti išvadą, jog, nors statistikoje matomas nežymus registruojamų neapykantos kurstyto atvejų didėjimas, pagrindinės problemos, akcentuotos EŽTT sprendime Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, išlieka.

Ikiteisminio tyrimo institucijos ir toliau naudojasi sistemiškumo ir pavojingumo kriterijais, kuriuos sukritikavo EŽTT. Lietuvos teismų praktika reikalauja sistemingo neapykantos kurstyto, tai yra, kad parašytas komentaras būtų ne pavienis, o vienas iš daugelio asmens neapykantos kurstyto atvejų, kas pagrįstų asmens tyčių ir pavojingumą. Vis dėlto tam tikrais atvejais, kai yra kurstoma smurtauti ar susidoroti, net ir vieno komentaro gali pakakti, kad neapykantos kurstyto atvejis būtų vertinamas rimtai.

Be to, kaip pažymėjo ir EŽTT, Lietuvos teismų praktikos kriterijus ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir toliau juos naudoja nevienodai. Vadinasi, kartais reikalaujama sistemiškumo, nurodant, kad pavienis komentaras negali būti pavojingas, o kitais atvejais taikoma baudžiamoji atsakomybė už vieną komentarą.

Pasitaiko atvejų, kai teisėsaugos institucijos nesiima veiksmų net ir tais atvejais, kai komentarų autoriai tiesiogiai skatina imtis smurto ir susidorojimo prieš tam tikrą asmenų grupę (dažniausiai – LGBTQ+ bendruomenę). Šiuo atveju EŽTT yra nurodęs, jog net ir vieno neapykantą kurstančio komentaro, juo labiau jei jame teigiama, kad asmenys turėtų būti „žudomi“, parašymas turėtų būti vertinamas rimtai.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog neretai ikiteisminio tyrimo pareigūnai patys vertina tiek teksto turinį, tiek ir komentatoriaus tikslą, t. y. neapklausia komentarą parašiusio asmens bei neperduoda vertinti komentaro turinio ekspertams.

IŠVADOS

Išanalizavus 2021–2023 metais gautus nutarimus atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos kurstymo, galima padaryti šias išvadas:

1. Ikiteisminio tyrimo institucijų bei teismų praktika vertinant panašaus pobūdžio neapykantos kalbos atvejus yra nevienoda bei nenuosekli. Tam tikrais atvejais reikalaujama sistemiškumo, kuris pagrįstų tiesioginę kaltininko tyčią bei komentaro pavojingumą. Kitu atveju pakanka ir vieno komentaro, kuris užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

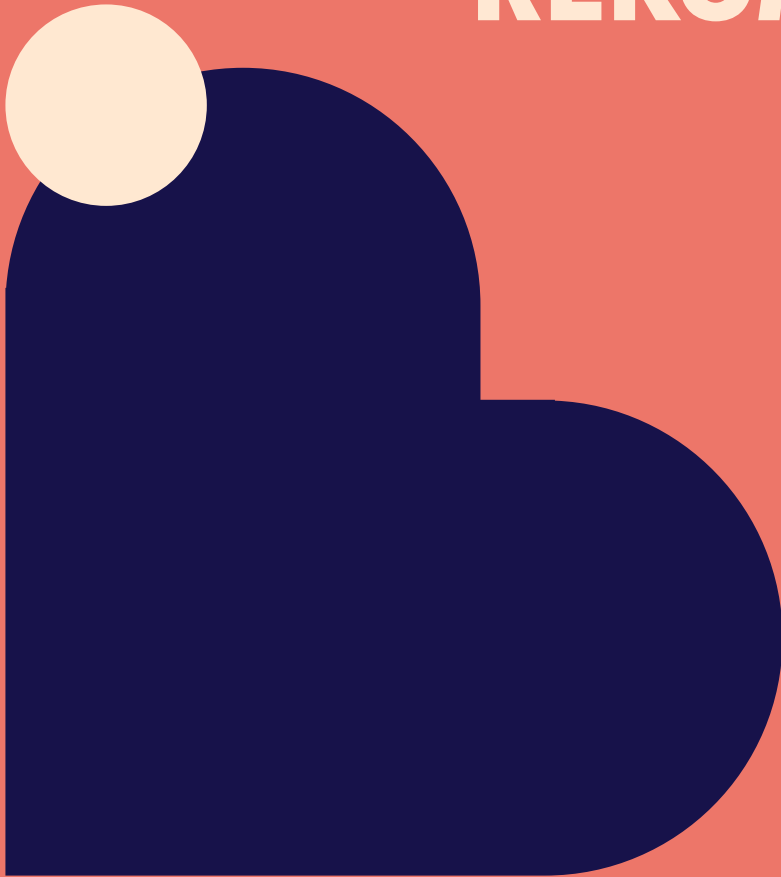
2. Nors Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Beizaras ir Levickas sukritikavo praktikos nenuoseklumą bei sistemingumo ir pavojingumo kriterijus, ikiteisminio tyrimo institucijos iki šiol juos taiko ir vadovaujasi vertinant neapykantos kalbos atvejus.

3. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai dažnu atveju nesikreipia ekspertinės išvados įvertinti, ar konkretus komentaras gali būti pripažintas kaip niekinantis ar žeminantis atitinkamą pažeidžiamą bendruomenę. Atlikdami aplinkybių tikslinimą, Ikiteisminio tyrimo pareigūnai tam tikrais atvejais nusprendžia apklausti

komentarą parašiusį asmenį. Vis dėlto dažniausiai patys pareigūnai nusprendžia, jog komentare pateikta mintis tėra nuomonė, neužtraukianti baudžiamosios atsakomybės.

4. Nustačius, jog vienas neapykantos kalbos atvejis nėra toks pavojingas kad užtrauktų baudžiamąją atsakomybę, neapykantos kurstytojas yra laisvas tą daryti toliau – jokia kita atsakomybė už neapykantos kurstymą nėra numatyta. Vis dėlto pastebėti du atvejai, kada atsisakius pradėti ikiteisminį tyrimą, buvo pratęstas tyrimas dėl administracinės nusižengimo teisenos (viešosios tvarkos pažeidimo).

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į anksčiau išdėstytas pastabas, teikiamos šios rekomendacijos:

1. Atnaujinti Metodines rekomendacijas dėl neapykantos kalbos, kuriose būtų atkreiptas dėmesys į EŽTT byloje Beizaras ir Levickas išdėstytą kritiką teismų praktikos suformuotiems kriterijams.

2. Nustatyti algoritmą, kuriais atvejais ikiteisminio tyrimo pareigūnai turėtų kreiptis ekspertinės išvados, siekiant nustatyti, ar konkretus komentaras gali niekinti, žeminti, diskriminuoti tam tikrą pažeidžiamą bendruomenę.

3. Užtikrinti tinkamą ekspertų pasirengimą vertinti neapykantos turinį, vadovaujantis tarptautine teismų praktika.

4. Papildyti Baudžiamąjį kodeksą, įtraukiant šališkumo motyvą ir nukentėjusiųjų charakteristikų pagrindus – lytinę tapatybę bei lytinę raišką.

5. Jautrinti teisėsaugos institucijų pareigūnus žmogaus teisių klausimais, vykdyti nuolatinius mokymus įvairių grandžių teisėsaugos ir teismų

sistemos pareigūnams, taip pat užtikrinti galimybę mokymuose dalyvauti savanoriškai.

6. Inicijuoti administracinės atsakomybės už neapykantos kalbą taikymui reikalingų teisės aktų parengimą.

APIE projektą „BE HATE FREE: laisvų nuo neapykantos bendruomenių kūrimas Lietuvoje“

Projekto trukmė: 2021 m. kovas – 2023 m. vasaris

Projekto tikslas – spręsti pagrindinius iššūkius, susijusius su neapykantos kalbos reiškiniu internete.

Projekto uždaviniai:

1. Gilinti žinias apie neapykantos kalbos reiškinį internete ir parengti teises priemones neapykantos nusikaltimams spręsti;
2. stiprinti pažeidžiamų bendruomenių gebėjimą atpažinti neapykantos kalbą ir apie tai pranešti atsakingoms institucijoms;
3. didinti visuomenės sąmoningumą apie tolerantiškos internetinės kultūros svarbą ir reikšmę.

Pagrindinės veiklos:

- Atlikti literatūros apie neapykantos kalbos analizę ir parengti tyrimo ataskaitą.
- Sukurti neapykantos kalbos aptikimo prototipą
- Pristatyti prototipą ir pateikti rekomendacijas politikos formuotojams, NVO sektoriui ir teisėsaugos institucijoms.
- Sukurti mokymų programą jaunimo darbuotojams apie skaitmeninį raštingumą ir neapykantos kalbos prevenciją internete .

- Surengti seminarus mokytojams ir jaunimo darbuotojams pristatant metodologiją
- Organizuoti kūrybines dirbtuves su jaunuoliais apie neapykantos kalbą internetinėje erdvėje.
- Papildyti „Nepatogaus kino klasės“ platformą 3 metodologijomis ir dokumentiniais filmais (su vertimu į rusų ir lenkų kalbas), kad šia informacija galėtų naudotis Lietuvos mokytojai ir švietėjai.
- Stiprinti pažeidžiamų bendruomenių gebėjimą atpažinti neapykantos kalbą: sukurti metodiką ir apmokyti bendruomenės lyderius.
- Parengti savanorius stebėti internetinę erdvę ir pranešti apie neapykantos kalbos nusikaltimus atsakingoms institucijoms.
- Parengti ataskaitą apie neapykantos kalbos nusikaltimus (ikiteisminių tyrimų eigos, nacionalinės teismų praktikos ir viešosios politikos analizė).
- Parengti informacinę kampaniją – kaip atpažinti ir reaguoti į neapykantos kalbą.
- Organizuoti edukacinius ir informacinius Nepatogaus kino renginius Lietuvos savivaldybėse.

Projektą įgyvendino Lietuvos žmogaus teisių centras, Vytauto Didžiojo universitetas, Europos žmogaus teisių fondas, Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

LITERATŪRA

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 41288/15. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200344>

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012.

Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1377-487/2015.

Generalinio prokuroro metodinės rekomendacijos „Dėl ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų“, 2020-03-30, Nr. 17.9-4265. Prieiga per internetą: https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf

Aistė Šlajūtė ir Monika Guliakaitė (2021). *Daugiau meilės. Bendruomenių veiksmai neapykantos kalbos atvejais: kaip atpažinti ir pranešti*. Mokymų metodologija, Vilnius.

Katažyna Mikša ir Monika Guliakaitė (2020). *Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: Situacijos Lietuvoje apžvalga*. Prieiga per internetą: <https://lt.efhr.eu/wp-content/uploads/2020/12/NEAPYKANTOS-NUSIKALTIMAI-IR-NEAPYKANTOS-KALBA-SITUACIJOS-LIETUVOJE-AP%C5%BDVALGA.pdf>

Natalija Bitiukova (2013). Neapykantos kurstymas Lietuvoje: *Dažniausiai užduodami klausimai. Informacinis vadovas*. Prieiga per internetą: <http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf>

Vidaus reikalų ministerija (2022). *Ataskaita apie neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos situaciją Lietuvoje 2020-2021 metais*. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/2020_2021%20ataskaita%20d%C4%97I%20neapykantos%20kalbos%20ir%20neapykantos%20nusikaltim%C5%B3.pdf

Dr. Giedrė Blažytė (2022). *Visuomenės nuostatos etninių ir religinių grupių atžvilgiu*. Prieiga per internetą: https://www.diversitygroup.lt/wp-content/uploads/2022/11/Visuomen%C4%97s-nuostatos_2022_Giedre-Blazyte.pdf

Liutauras Labanauskas (2019). *Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Pa%C5%BEEid%C5%BEiam%C5%B3%20bendruomeni%C5%B3%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita.pdf

Aurelijus Gutauskas ir Žaneta Navickienė (2022). *Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: kur prasideda ir kur baigiasi saviraiškos laisvės ribos?* Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/18491>